

PENILAIAN KAREKTOR LANDSKAP MELAYU DI PANTAI BARAT
SEMENANJUNG MALAYSIA

HAZEL BIN KHAMIS

Tesis ini dikemukakan
Sebagai memenuhi syarat penganugerahan
Ijazah Sarjana Senibina

Fakulti Alam Bina
Universiti Teknologi Malaysia

OGOS, 2007

ABSTRAK

Kajian karektor landskap Melayu ini meliputi senibina landskap yang berteraskan kepada fungsi dan budaya. Karektor ini terdiri daripada dua komponen penting dalam pembentukan landskap Melayu iaitu tanaman dan perabot laman. Setiap komponen ini mempunyai nilai budaya dan kesenian tersendiri serta mempamerkan simbol budaya Melayu yang wujud di dalamnya. Nilai budaya Melayu yang tertakluk kepada kepercayaan, alam fikir dan budaya fikir masyarakat Melayu yang berkait rapat dengan adat dan budaya kehidupan Melayu menjadi asas kepada kosmologi Melayu. Ini ditunjukkan secara tersirat dalam parameter kajian ini iaitu melalui aspek rekabentuk, kesenian, susunatur, simbol dan fungsi. Elemen-elemen yang terdapat di persekitaran kawasan kediaman Melayu mempunyai nilai dan simbolisme yang tersirat yang dapat difahami dengan penghayatan terhadap maksud yang hendak disampaikan sama ada dari aspek budaya mahu pun fungsinya. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif dan kuantitatif dalam mengenalpasti elemen dan komponen landskap Melayu secara fizikal mahupun metafizikal. Kaedah kualitatif merangkumi aspek simbolisme dalam landskap Melayu yang diperolehi melalui pemerhatian dan temubual yang dibuat terhadap penghuni rumah. Kaedah kuantitatif pula digunakan untuk mendapat taburan komponen-komponen yang terdapat di dalam kediaman rumah Melayu bagi menentukan jenis, fungsi dan kesamaan secara keseluruhan. Data-data yang diperolehi daripada kajian ini, memperjelaskan terdapatnya unsur fungsi dan simbol tertentu dalam setiap elemen-elemen landskap persekitaran yang secara langsung atau tidak langsung membuktikan kewujudan landskap Melayu. Di akhir kajian, beberapa karektor landskap Melayu dikenalpasti sebagai panduan merekabentuk sebuah landskap Melayu yang bersesuaian dengan persekitaran moden.

ABSTRACT

This research on the character of the Malay Landscape covers the architecture of the landscape based on the functions and the culture. Two main and important components that lead to developing the Malay landscape are plants and garden furnitures. Each component has its own cultural and artistic values that vividly portray the symbol that exist in the Malay culture. The values of the Malay culture based on the belief and world of thought had been the foundation of the Malay cosmology. These values had been indirectly define in the research parameter through various aspect as the design, art, composition, symbol and the function. These elements also consist of indirect values and symbolisme that can be ascertained through the perception that are meant to be delivered either in the aspect of culture or its functions. The qualitative and quantitative methods had been used in the research to determined the elements and components of the Malay landscape both in the physical and metaphysical form. The quantitative method focus on the symbolisme in the Malay landscape through inventories and interviews with the respondent. Quantitatively, the research evaluates the statistical aspect of the landscape components that indicate the type, function and the overall resemblance. These research data obtained show the values in every elements which directly or indirectly proved the existance of the Malay landscape. Thus, the research shows that the character of the Malay landscape that has been identified could be used as a guideline for the Malay landscape design which is suitable in the present environment.

KANDUNGAN

BAB	PERKARA	HALAMAN
	Borang Pengesahan Status	
	Judul	
	Pengakuan	ii
	Dedikasi	iii
	Penghargaan	iv
	Abstrak	v
	Kandungan	vii
	Senarai rajah	xi
	Senarai jadual	xiii
	Senarai Lampiran	xiv
1	Pengenalan	
	1.0 Latar Belakang Kajian	1
	1.1 Permasalahan Kajian	3
	1.2 Objektif Kajian	5
	1.3 Definisi Terminologi	5
	1.4 Skop Kajian	8
	1.5 Kepentingan Kajian	9
	1.6 Persoalan Kajian	9
	1.7 Struktur Kajian	12

2**KAJIAN ILMIAH**

2.0	Pengenalan	15
2.1	Sumber Kajian Ilmiah	16
2.1.1	Manuskrip Melayu Lama	17
2.1.2	Hikayat Melayu	22
2.1.3	Puisi Melayu	22
2.1.4	Senibina Melayu	25
2.2	Alam dan Adat Kebudayaan Melayu	27
2.3	Landskap Budaya	30
2.4	Landskap Melayu	34
2.5	Karektor Landskap Melayu	38
2.5.1	Susunatur ruang	39
2.5.2	Susunatur tanaman	47
2.5.3	Susunatur perabot laman	50
2.6	Rumusan	51

3**METODOLOGI KAJIAN**

3.0	Pengenalan	53
3.1	Pemilihan Metodologi Kajian	53
3.1.1	Pengimbasan Metodologi berkaitan	54
3.2	Metodologi Kajian	58
3.2.1	Pendekatan Kajian	59
3.2.2	Pendekatan Secara Kualitatif dan Kuantitatif	59
3.3.3	Kajian Kes	61
3.4	Kaedah Pengumpulan Data	62
3.4.1	Kaedah pemerhatian: Persepsi dan makna Landskap	63
3.4.2	Rekabentuk soalan	63
3.4.3	Jadual Pemeriksaan Ruang dan tanaman	64

	3.4.2	Kaedah Inventori	64
	3.5	Kaedah Analisis Data	65
	3.6	Kesimpulan	69
4		KAJIAN KES: LANDSKAP KEDIAMAN DI PANTAI BARAT SEMENANJUNG MALAYSIA	
	4.0	Pengenalan	70
	4.1	Kajian Kes	70
	4.2	Ciri-ciri pemilihan kajian kes	71
	4.3	Pemilihan kajian kes	72
	4.3	Rumusan	75
5		ANALISIS DATA KAJIAN	
	5.0	Pengenalan	76
	5.1	Analisis Data	76
	5.1.1	Kajian Keseluruhan Petempatan Masyarakat Melayu	77
	5.1.2	Kajian Persekitaran Kediaman Melayu	79
	5.1.2.1	Nilai fungsi komponen dalam landskap Melayu	80
	5.2	Kesimpulan	87
6		KESIMPULAN	
	6.0	Pengenalan	89
	6.1	Matlamat Kajian	89
	6.2	Elemen Alam Persekitaran	90
	6.3	Elemen Budaya Landskap Melayu	91

6.4	Ciri-ciri Karektor Landskap Melayu	92
6.5	Cadangan Kajian Masa Hadapan	93
6.6	Kesimpulan	94
BIBLIOGRAFI		96
LAMPIRAN		102

SENARAI RAJAH

NO. RAJAH	TAJUK	HALAMAN
1.0	Peta kawasan taburan bangsa Melayu	7
1.1	Carta Carl Sauer menunjukkan elemen-elemen dalam landskap budaya	10
1.2	Carta aliran kajian karektor landskap Melayu	14
2.0	Upacara selamatan memilih tapak rumah	20
2.1	Hubungan struktur rumah Melayu dengan struktur manusia	25
2.2	Panel ukiran dinding	26
2.3	Proses tindak balas terhadap sumber alam sekitar	29
2.4	Jelapang padi	33
2.5	Guri	33
2.6	Perigi	33
2.7	Bangsas	33
2.8	Tandas	33
2.9	Pangkin	33
2.10	Aktiviti yang menggunakan bahan alam sebagai alat permainan	37
2.11	Aktiviti melibatkan elemen alam sebagai sokongan	37
2.12	Permainan menggunakan elemen alam dan dalam lingkungannya	38
2.13	Hubungan kehidupan Melayu dengan persekitaran	39
2.14	Pengaruh fungsi ruang rumah kediaman terhadap kawasan	40
2.15	Pemandangan kawasan kediaman dari arah pandangan 1 dan komponen-komponen yang terdapat di sekitarnya	41
2.16	Pemandangan kawasan kediaman dari arah pandangan 2 dan komponen-komponen yang terdapat di sekitarnya	42
2.17	Kediaman di Kuala Pilah, Negeri Sembilan	43

2.18	Kediaman di Kg. Gadek, alor Gajah, Melaka	44
2.19	Gambaran pembahagian laman sisi sebagai ruang perantara	45
2.20	Pangkin ditempatkan di bawah pokok di laman sisi	46
2.21	Komponen-komponen laman yang mempunyai kesinambungan antara laman depan dan belakang	46
2.22	Pokok manggis sesuai untuk teduhan dan tempat beristirehat	48
2.23	Pokok rambutan sesuai sebagai teduhan disebabkan keluasan lindungannya	49
3.0	Model Layer-Cake Relationship	66
3.1	Kaedah lapisan bagi mengenalpasti karektor lanskap Melayu secara keseluruhan	67
3.2	Konsep kaedah lapisan yang digunakan untuk mengenalpasti karektor lanskap Melayu	68
4.0	Lokasi-lokasi sampel kajian kes yang dipilih	73
5.0	Peringkat pengaruh persekitaran terhadap konteks komponen dan elemen lanskap kediaman rumah Melayu	78
5.1	Peratusan taburan tanaman di kawasan kediaman mengikut kategori bagi lima buah kampung di negeri Kedah	82
5.2	Graf peratusan taburan perabot laman yang masih terdapat di persekitaran kediaman	86

SENARAI JADUAL

NO. JADUAL	TAJUK	HALAMAN
2.0	Sistem perletakan telaga di atas tapak yang dipilih	17
2.1	Sistem perletakan telaga dan tanaman	21
3.0	Jadual karektor Melnick menerangkan sejarah sesebuah daerah dengan mengambilkira jenis maklumat yang perlu dicari.	55
3.1	Pendekatan Paine dan Taylor (1995)	55
3.2	Jadual menunjukkan hubungan antara karektor Melnick dengan komponen perancang lanskap budaya iaitu alam, budaya, pemerhatian dan makna.	56
3.3	Jadual perabot laman mengikut kawasan kajian yang dipilih	61
4.0	Jumlah sampel kajian kes dan jenis struktur binaan tradisi	74
5.0	Jadual karektor Melnick dan empat komponen bagi lanskap budaya iaitu alam semulajadi, budaya, pemerhatian dan makna	79
5.1	Senarai tanaman kawasan kediaman mengikut fungsi dan ruangnya	81
5.2	Peraturan taburan tanaman di kawasan kediaman mengikut kategori mengikut negeri	83
5.3	Taburan perabot laman mengikut ruang halaman rumah berdasarkan fungsinya	85

SENARAI LAMPIRAN

LAMPIRAN	TAJUK	HALAMAN
A	Inventori nama tumbuhan yang biasanya ditanam mengikut kedudukan laman bagi rumah kampung masyarakat Melayu Johor	102
B	Soalan-soalan inventori landskap Melayu di kawasan kampung di Johor	103
C1	Kg. Sg. Kual, Kukup, Pontian, Johor	104
C2	Kg. Lana, Mukim Ayer Hitam	105
C3	Kg. Teluk Sari, Endau, Mersing, Johor	106
C4	Kg. Parit Sameon, Parit Raja, Batu Pahat	107
C5	Kg. Kuala Linggi	108
C6	Kg. Padang Sebong	109
C7	Kg. Gapis Nyalas, Melaka	110
C8	Kg. Lereh, Tanjung Kling, Melaka Tengah	111
C9	Kg. Gadek	112
C10	Kg. Kok Talang, Kuala Pilah	113
C11	Kg. Bukit Melintang	114
C12	Kg. Tanah Datar, Sri Menanti	115
C13	Kg. Bagan Nira, Sabak Bernam, Selangor	116
C14	Kg. Kundang, Tg. Sepat, Selangor	117
C15	Simpang Empat, Permatang, Kuala Selangor	118
C16	Bt.29 ¼, Kota Lama Kiri, Kuala Kangsar	119
C17	Kg. Paya Lubuk Merbau, Kuala Kangsar	120
C18	Parit Hj. Wahab, Tanjong, Piandang, Perak	121
C19	Kg. Permatang Simpur, Bandar Baru, Kedah	122

C20	Kg. Kubang Ariang, Kedah	123
C21	Kg. Bukit Nyamok, Pendang, Kedah	124
C22	Kg. Gelam, Langkawi	125
C23	Kg. Bukit Sepat, Perlis	126
C24	Kg. Pengkalan Asam Dalam, Kangar	127
C25	Kg. Sena, Perlis	128
C26	Kg. Tengah, Kangar	129

BAB 1

PENGENALAN

1.0 Latar belakang kajian

Kajian yang dijalankan ini adalah untuk mengenalpasti dan mengetengahkan karektor landskap Melayu yang semakin hilang ditelan zaman. Landskap adalah persekitaran yang diolah dan ditafsirkan melalui persepsi manusia. Appleton (1980) menyatakan bahawa landskap bukan sinonim dengan alam persekitaran, tetapi alam adalah satu persepsi melalui pandangan mata. Begitu juga dinyatakan oleh Macia (1979) iaitu alam persekitaran bukan sebuah landskap kecuali ianya ditafsirkan oleh seseorang. Selain itu, landskap merupakan satu corak kehidupan. Ianya diolah mengikut adat dan budaya sesuatu bangsa itu. Menurut Mitchell (1994) landskap adalah amalan budaya, suatu tempat aktif yang mana boleh diambil kira sebagai proses untuk mengenali antara satu dengan yang lain. Selain itu, beliau mencadangkan bahawa landskap membantu kepada proses pembentukan sosial dan identiti yang subjektif.

Berdasarkan kepada kenyataan di atas menunjukkan bahawa landskap mempunyai perkaitan rapat dengan budaya. Kalau dilihat pada skop budaya, ianya meliputi banyak aspek. Ini telah dinyatakan oleh Tylor (1871) iaitu budaya adalah suatu yang kompleks secara keseluruhannya yang melibatkan pengetahuan, kepercayaan, seni, moral, undang-undang, adat dan perilaku yang diperlukan oleh

seseorang untuk menjadi sebahagian daripada komuniti. Ini disokong oleh Schusky et. al. (1987) iaitu budaya adalah satu konsep perilaku manusia.

Sauer (1925) berpendapat bahawa landskap budaya adalah olahan alam semulajadi oleh satu golongan budaya. Budaya sebagai ejen, alam semulajadi sebagai satu alat menghasilkan landskap budaya. Pendapat ini menyatakan bahawa setiap golongan masyarakat di dunia ini mempunyai identiti, budaya dan karektornya yang tersendiri untuk membezakan antara satu dengan yang lain. Secara keseluruhan konsep landskap budaya pada pendapat Palang et. al (2000) bukan sekadar alam sekitar seperti kawasan hutan, padang, kawasan perairan, kawasan kediaman dan industri, jalan, trafik dan sejarah sesuatu kawasan tetapi juga diintegrasikan dengan komponen budaya sesuatu landskap kedaerahan iaitu seperti ekologi manusia, sosial, ekonomi, psikologi, kerohanian, estetik dan aspek fungsi terhadap pengalaman dan kepenggunaan sesuatu landskap. Ini membuktikan bahawa terdapatnya integrasi komponen iaitu alam sekitar dan budaya sesuatu bangsa yang membentuk karektor sesuatu kawasan yang seterusnya mewujudkan penyesuaian atau keberadaan seseorang atau masyarakat di suatu kawasan itu.

Melalui penulisan Zaharah (2004) yang telah mengungkap kenyataan Hagget (1975) bahawa golongan masyarakat manusia dikarektorkan melalui struktur organisasi masyarakat, teknologi kebendaan, bahasa, keagamaan, kepercayaan, institusi, budaya dan kumpulan genetik. Secara kualitatifnya, maka alam persekitaran yang didiami oleh satu golongan masyarakat itu akan mempamerkan impak kebendaan melalui mantifak, sosiofak dan artifak yang dipunyai oleh sesebuah komuniti. Kenyataan ini menjelaskan bahawa sesebuah masyarakat itu mampu untuk mempengaruhi persekitaran dengan faktor-faktor budaya seperti adat, kepercayaan dan pemikiran. Ini dapat dilihat dalam persekitaran dunia Melayu yang penuh dengan adat istiadat, adat resam, budaya dan kepercayaan yang telah lama diamalkan turun-temurun. Impaknya termasuk dalam landskap persekitaran kehidupan masyarakat Melayu yang bergantung hidup dengan alam persekitaran (Abdullah Sani, 2004).

Oleh itu, kajian ini bertujuan untuk membuktikan kewujudan seni taman dalam alam Melayu dan mengenalpasti karektor-karektornya. Kajian terhadap landskap

budaya Melayu ini diharap dapat mengenali identiti budaya Melayu dan juga berkemungkinan boleh digunakan sebagai kerangka senireka landskap kebangsaan.

1.1 Permasalahan Kajian

Landskap budaya adalah alam persekitaran yang mempunyai hubungan erat antara alam persekitaran dengan aktiviti manusia yang mewujudkan ekologi, sosioekonomi dan corak budaya (Farina, 2000). Di Castri (1998) dan Naveh (1994) pula menyatakan bahawa semenjak beberapa dekad yang lalu, penglobalisasian ekonomi dunia telah mewujudkan mekanisma perubahan dan rejim gangguan terhadap landskap dunia yang mana mengakibatkan peningkatan kepada risiko kehilangan dan ketandusan sumber. Sumber yang dimaksudkan di sini adalah sumber alam semulajadi yang mempunyai hubungan rapat dengan kehidupan manusia sama ada dari segi fungsi mahupun nilainya terhadap budaya sesuatu masyarakat itu. Kenyataan ini juga disokong oleh Palang *et.al.* (2000) bahawa manusia adalah sebahagian daripada faktor perubahan 'ekologi landskap' yang mana dikategorikan sebagai faktor sosio-ekonomi.

Menurut Yahner (1995) pembangunan pesat yang mempunyai kesamaan dari segi fungsi, skala dan nilai estetika menyebabkan kehilangan artifak-artifak warisan kawasan terutamanya artifak budaya di kawasan kediaman asal. Kehilangan ini mengakibatkan karektor kebanyakan landskap yang juga sebagai tunjang pemahaman terhadap keadaan masa lampau hilang dari pandangan. Begitu juga dalam konteks negara Malaysia, pembangunan pesat yang berlaku semenjak kemerdekaan iaitu dari struktur masyarakat, ekonomi, pendidikan, senibina dan infrastruktur memberi impak besar terhadap konteks persekitaran. Di tambah pula dengan penglobalisasi dunia yang secara tidak langsung menjadikan negara ini semakin kompleks dari segi pengaruh budaya, pemikiran, kepercayaan dan struktur organisasi masyarakat yang menyebabkan perubahan-perubahan pada sosioekonomi, sosiobudaya dan konteksnya. Ini dapat dilihat pada konteks urbanisasi yang mana pembangunan perumahan yang terdapat di kawasan bandar mempunyai nilai karektor budaya yang rendah. Ini kerana gaya dan rupa rumah kediaman tidak jauh beza antara satu dengan lain dan tidak dapat membezakan entiti budaya dalam keseluruhan struktur. Seterusnya ia memberi impak

perubahan pada karektor budaya Melayu yang mana ia adalah sebagai teras kepada identiti bangsa.

Identiti bangsa boleh kita lihat dari pelbagai perspektif. Antaranya adalah dari segi kebudayaan, adat istiadat, seni halus dan senibina, landskap, fabrik pakaian, permainan, peralatan pertukangan dan pertanian. Dalam kajian ini, identiti bangsa dilihat melalui karektor dalam rekabentuk landskap Melayu. Lynch (1960) mendefinisikan identiti sebagai tahap kemampuan seseorang mengenal dan mengingati sesuatu tempat sebagai istimewa daripada tempat yang lain secara jelas, unik atau memiliki karektor yang tersendiri. Ini disokong oleh Shuhana (1997) yang menyatakan bahawa identiti merupakan suatu kualiti yang menjadikan sesuatu tempat itu dikenali, hasil dari keistimewaannya berbanding dengan tempat-tempat lain. Apa yang dimaksudkan kualiti di sini adalah keistimewaan karektornya mempengaruhi persepsi seseorang untuk mengingati dan membezakan dengan sesuatu yang lain. Melalui definisi-definisi yang telah dinyatakan di atas, jelas membuktikan identiti suatu kawasan itu mempunyai perkaitan erat dengan karektor yang terdapat di persekitarannya.

Faktor lain yang menjadi permasalahan dalam kesinambungan landskap Melayu adalah pengaruh sosial. Pembangunan sosial yang mendadak iaitu dari segi struktur sosial, pemikiran dan kepercayaan, mengakibatkan sebahagian daripada elemen-elemen dalam identiti bangsa tercicir dan hilang. Pembangunan persekitaran secara menyeluruh seperti kemudahan asas, susunatur rumah dan komposisi ruang dalam kawasan kediaman telah mengikis nilai-nilai dan elemen-elemen budaya yang ada dalam dunia persekitaran Melayu. Entiti-entiti budaya seperti perabot laman semakin hilang dari pandangan mata. Ini berkemungkinan kerana fungsi dan penggunaannya tidak relevan lagi dengan cara hidup dan status kehidupan semasa. Perubahan ini menyukarkan lagi kajian ini bagi mengenalpasti elemen-elemen landskap Melayu.

1.2 Objektif kajian

Hala tuju kajian ini adalah untuk mencari dan membuktikan kewujudan seni taman Melayu yang mempunyai pengaruh budaya dan adat-adat yang diamalkannya. Ini bersesuaian dengan objektif kajian thesis ini iaitu:

1. Membuktikan kewujudan landskap Melayu dalam alam Melayu melalui perbandingan inventori, dan
2. Mengenalpasti karektor dalam landskap Melayu yang menjadi identiti kepada senireka landskap budaya.

1.3 Definisi terminologi

Dalam pengkajian karektor landskap Melayu, beberapa istilah yang digunakan perlu didefinisi dan dihuraikan bagi membantu dan menjurus kepada skop kajian. Kajian ini melibatkan subjek yang sangat luas yang merangkumi alam persekitaran dan budaya bangsa Melayu. Selain itu, istilah tradisi dan tradisional juga perlu didefinisi dan dihuraikan. Ini disebabkan oleh elemen-elemen tradisional berkemungkinan tidak lagi relevan kerana persekitaran dan budaya Melayu telah banyak berubah mengikut pembangunan semasa. Oleh sebab itu, penghuraian terhadap istilah-istilah ini dapat membantu dari segi skop kajian untuk menjurus kepada objektif utama. Istilah-istilah yang digunakan adalah seperti berikut:

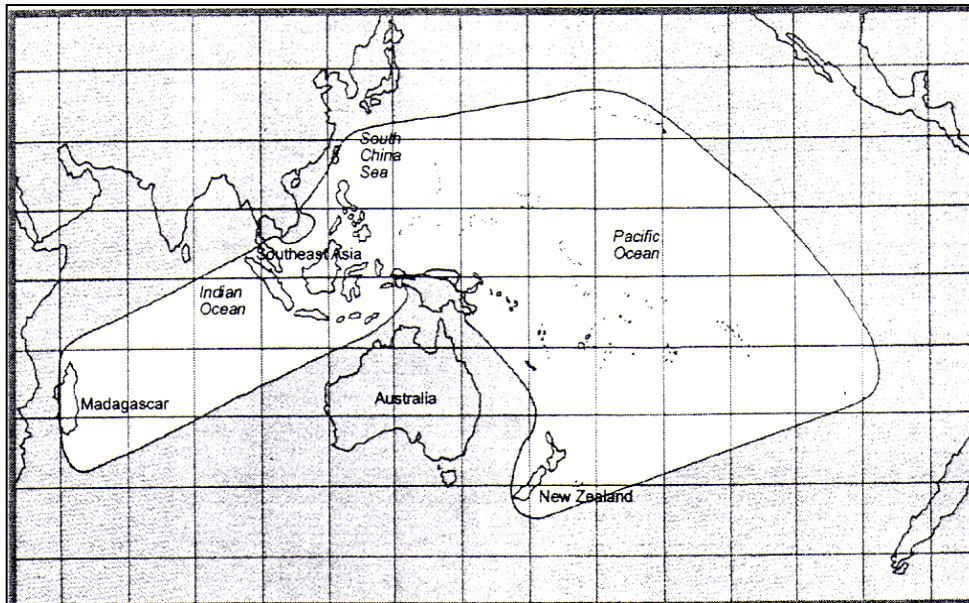
Melayu bangsa yang menduduki kawasan yang sangat luas iaitu dari segi sejarah etnologi. Melayu nusantara merupakan istilah yang biasa digunakan untuk menggambarkan keluasan pertapakan bangsa Melayu di dunia. Merujuk kepada kenyataan Winstedt (1947/1961b) dalam penulisan *The Malays: A Cultural History* bahawa keluasan pertapakan Melayu adalah antara Formosa (Taiwan) hinggalah ke Filipina dan sekitar Indo-China. Menurut Syed Iskandar (2001) lagi istilah Melayu secara khususnya digunakan untuk menunjukkan ketamadunan Melayu Indonesia dan Melayu Semenanjung. Rangkaian Melayu dapat dikenalpasti melalui bahasa pengantarnya *lingua franca* dan membezakan pelbagai etnik di dalamnya seperti Jawa,

Acheh, Minangkabau, Bugis dan lain-lain lagi. Merujuk Asmah Omar (1983) bangsa Melayu berasal dari keluarga Austronesian yang boleh dijumpai di seluruh pelusuk tanah India dan Lautan Pasifik. Sebilangan besar Melayu semenanjung merupakan imigran dari kawasan sekitarnya seperti orang Indonesia; orang Acheh, orang Minang, orang Riau, Jawa dan Bugis (Provencher, 1984). Ini dapat dibuktikan dengan adanya pelbagai dialek Melayu di seluruh Semenanjung Malaysia.

Syed Iskandar (2001) menyatakan bahawa melalui pengalaman Christian Pelras dalam bidang anthropologi dan senibinanya telah membuat pendefinisian terhadap Melayu mengikut etnik, latar belakang dan kawasan lingkungannya. Merujuk kepada penulisan Pelras (1993: 687-90) telah mencadangkan bahawa pendefinisian terhadap bangsa Melayu itu ada tujuh peringkat iaitu:

- i) Sesiapa yang menetap di Semenanjung Tanah Melayu, berbahasa Melayu dan mengamalkan ajaran Islam.
- ii) Sesiapa yang tinggal di bahagian Timur (Sabah dan Sarawak) dan timur Semenanjung dikenali sebagai Melayu Malaysia.
- iii) Melayu bumiputera/ Melayu asal, Melayu yang tinggal di luar Malaysia iaitu negara-negara jiran di Selatan-Timur Asia.
- iv) Muslim yang pernah berbahasa Melayu dan kuat dalam identiti etniknya iaitu seperti Minangkabau dan Jawa juga dipanggil bangsa Melayu.
- v) Orang Selatan-Timur Asia yang beragama Islam dan menggunakan bahasa Melayu sebagai bahasa pengantar.
- vi) Orang bukan Islam yang berbahasa Melayu dalam lingkungan kawasan ini.
- vii) Orang yang berbahasa dalam salah satu bahasa Austronesian.

Pendefinisian seperti di atas menunjukkan bahawa masyarakat Melayu dapat dikenalpasti melalui kawasan lingkungan dan bahasa pengantarnya. Rajah 1.0 berikut adalah peta kawasan taburan bangsa Melayu.

Rajah 1.0 Peta kawasan taburan bangsa Melayu (sumber J. Fox, 1993)

Terdapat pelbagai etnik di Semenanjung Tanah Melayu seperti mana yang telah dinyatakan oleh Provencher (1984) seperti orang Jawa, Minang, Bugis, Aceh dan sebagainya. Walaupun kepercayaan dan adat setiap etnik berbeza namun budaya kehidupan masyarakat Melayu secara umumnya adalah sama berdasarkan kepada konteks keadaan persekitarannya. Ini dinyatakan oleh Schustky (1987) bahawa budaya adalah sesuatu yang berkaitan dengan kelakuan manusia. Amalan atau pekerjaan setiap hari yang dilakukan berulang kali telah menjadi budaya bagi sesebuah masyarakat itu. Ini dapat dibuktikan dengan adanya artifak budaya atau perabot laman seperti pangkin, kolam, kolam, reban, bangsal dan sebagainya.

Tradisi adalah sesuatu kebiasaan iaitu adat, kepercayaan dan lain-lain yang dikekalkan turun-temurun dan sesuatu yang telah menjadi amalan sesuatu masyarakat (Kamus Dewan, 1994). Tradisi ini kebiasaanya merujuk kepada budaya yang mana merujuk kepada salah satu pendefinisian Tylor (1871) iaitu budaya secara keseluruhannya adalah kompleks yang mana mengandungi ilmu, kepercayaan, seni, moral, undang-undang, adat dan kelakuan yang diperlukan oleh seseorang sebagai sebahagian daripada masyarakat. Menurut beliau, budaya adalah sesuatu yang dikongsi bersama supaya mewujudkan pertalian dalam masyarakat, dipelajari, sebahagian daripada sistem dalam masyarakat, boleh ditokok tambah dan dipelbagaikan iaitu dari segi penyelesaian masalah kehidupan. Warisan amalan kehidupan ini menjadikan sesebuah masyarakat itu berbudaya, bertamadun dan beridentiti.

Tradisional merupakan perkaitan sifat sesuatu yang di warisi, masyarakat yang mengamalkan secara turun temurun dan mengikut tradisi (Kamus Dewan, 1994). Kalau dilihat dari aspek senibina, rumah tradisional Melayu merupakan elemen tradisional yang terdapat dalam persekitaran masyarakat Melayu. Elemen ini mempunyai komponen-komponennya yang tersendiri untuk menjadikannya sesuatu yang tradisional. Komponen-komponen ini terdiri daripada artifak-artifak budaya seperti guri, tempayan, reban, jemuran dan sebagainya. Akan tetapi peredaran masa telah mengakibatkan komponen-komponen ini tidak digunakan lagi dan semakin hilang dan pupus.

1.4 Skop Kajian

Skop kajian ini menekankan kepada karektor landskap yang menjadi tulang belakang kepada asas senireka landskap budaya. Kajian landskap Melayu meliputi pelbagai aspek dalam budaya Melayu seperti pemikiran, kepercayaan, seni, moral, undang-undang dan perilaku. Pemahaman tentang budaya adalah sebahagian daripada proses mengenalpasti elemen-elemen landskap Melayu.

Skop kajian terhadap karektor landskap ini melibatkan beberapa faktor iaitu faktor alam sekitar dan faktor kebudayaan. Faktor alam sekitar memperlihatkan bagaimana sesuatu kawasan atau pengaruh penggunaan tanah dan alam sekeliling mempengaruhi tabiat dan struktur kehidupan manusia. Faktor kebudayaan pula melibatkan kepenggunaan alam sekitar dan aplikasi kehidupan manusia secara berkumpulan di dalam sesuatu kawasan. Dalam konteks ini, kita memperlihatkan proses transformasi aktiviti-aktiviti masyarakat Melayu terhadap alam sekitar yang melahirkan karektor budaya penting sebagai kunci penyesuaian dan keberadaan pada sesuatu kawasan itu. Bersesuaian dengan kenyataan Holl (1999) iaitu konsep landskap budaya adalah proses transformasi yang kekal iaitu perubahan aktiviti manusia terhadap masa, ruang dan skala yang dikenalpasti melalui perubahan nilai ciri-ciri, polisi dan ekonomi.

Dalam kajian yang dijalankan ini, skop kawasan kajian yang dijalankan adalah kawasan pantai barat Semenanjung Malaysia. Kawasan-kawasan yang terlibat terdapat

di negeri-negeri seperti negeri Johor, Melaka, Negeri Sembilan, Perak, Kedah dan Perlis. Pemilihan kawasan kajian yang dipilih adalah berdasarkan kepada faktor-faktor seperti senibina, elemen-elemen landskap yang dikenalpasti terdapat di kawasan kediaman dan juga jumlah pemilihan kajian kes yang terdapat di setiap negeri.

1.5 Kepentingan Kajian

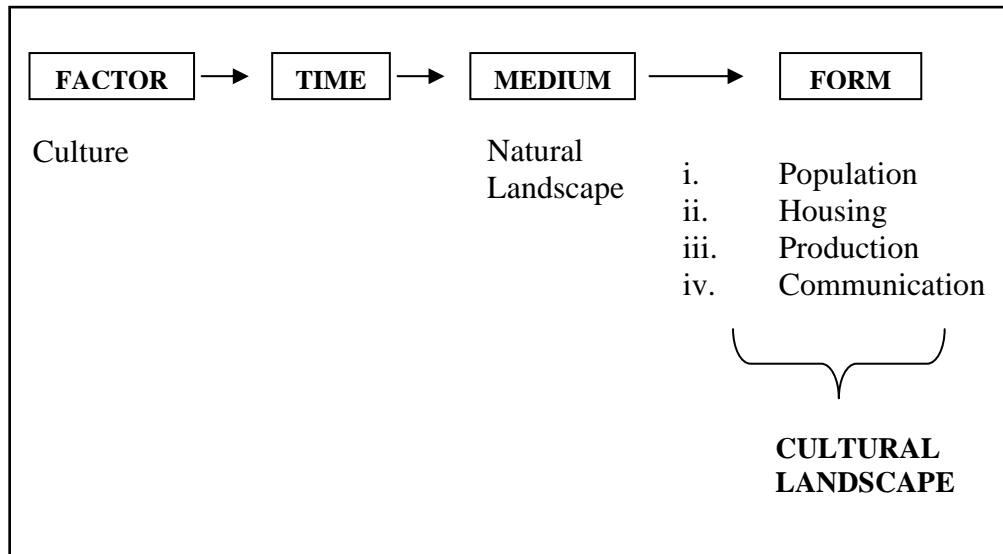
Banyak isu ditulis dan dikemukakan tentang penerapan identiti bangsa dalam rekabentuk landskap kebangsaan. Permasalahannya adalah pemahaman tentang landskap Melayu tidak jelas dan ini telah mengakibatkan kesinambungan budaya dalam pembangunan landskap kebangsaan kurang berjaya. Kajian terhadap elemen-elemen landskap Melayu adalah perlu untuk dijadikan penjana kepada pembangunan identiti bangsa Melayu. Selain itu, penyebaran pengetahuan dan pemahaman tentang elemen-elemen dalam landskap Melayu adalah sebahagian daripada usaha dalam pembangunan identiti bangsa Melayu. Hasil kajian ini dapat disumbangkan dalam beberapa usaha seperti berikut:

- a) Perakuan terhadap elemen landskap Melayu yang seragam,
- b) Meningkatkan pemahaman tentang budaya Melayu dalam senibina landskap,
- c) Membangunkan landskap tempatan dengan identiti bangsa Melayu, dan
- d) Menjadi prinsip dan garis panduan dalam rekabentuk landskap Melayu oleh arkitek landskap tempatan

1.6 Persoalan Kajian

Objektif utama adalah untuk membuktikan kewujudan landskap Melayu melalui karektor yang dimilikinya. Secara umumnya, landskap mempunyai nilainya tersendiri disebabkan oleh dominasi budaya manusia terhadap persekitarannya. Penerapan sistem kehidupan dalam alam semulajadi membentuk dan mengolah corak aturan semujadi mengikut keperluan manusia. Sauer (1925) menyatakan bahawa landskap budaya adalah persekitaran semulajadi yang diolah oleh kumpulan budaya.

Jadual 1.0 menunjukkan faktor aliran pengaruh terhadap sesebuah persekitaran dan olahan ini membentuk teorinya; budaya adalah agen, alam semulajadi adalah media dan hasilnya adalah sebuah landskap budaya.

Rajah 1.1 Carta Carl Sauer menunjukkan elemen-elemen dalam landskap budaya (sumber Carl Sauer, 1925: 46)

Berdasarkan kepada teori yang dibuat oleh Carl Sauer, sesebuah landskap itu dipengaruhi oleh budaya sesebuah bangsa. Pengaruh budaya bangsa berperanan mencorakkan alam semulajadi dan seterusnya membentuk landskap beridentiti tempatan.

Merujuk kepada teori sauer, beberapa persoalan diketengahkan untuk membentuk huraian dan penjelasan sebagai asas kepada pemahaman terhadap kajian landskap Melayu. Aspek pengertian kontek budaya dan juga ciri-ciri yang membentuk landskap Melayu merupakan perkara penting dalam kajian ini. Persoalan kajian yang dirangka adalah seperti berikut.

Persoalan 1: Apakah pengertian alam Melayu?

Dalam konteks ini, kajian merujuk kepada masyarakat Melayu yang meliputi seluruh Semenanjung Malaysia. Definisi-definisi terhadap alam dan konteks budaya bangsa Melayu diperlukan untuk mendapat pengertian dan pemahaman tentang hubungannya.

Pemahaman tentang elemen-elemen ini akan memberi gambaran yang jelas terhadap sifat alam yang mempengaruhi sistem kehidupan manusia dan demikian juga sebaliknya. Selain itu, kita dapat memahami sistem yang terbentuk di dalam konteks kehidupan masyarakat Melayu iaitu dari aspek pemikiran, budaya dan kepercayaan. Oleh yang demikian, pengertian terhadap landskap Melayu dan nilai-nilai yang terkandung di dalamnya dapat dicapai. Definisi –definisi ini akan diterangkan dalam bab dua. Seterusnya membawa kepada persoalan bagaimana untuk mengenalpasti identiti sesebuah landskap itu dengan konteks budaya setempat.

Persoalan 2: Apakah karektor bagi landskap Melayu?

Persoalan ini menfokuskan kepada elemen-elemen dan komponen yang terbentuk daripada sistem kehidupan Melayu dengan alam persekitarannya. Ia bertitik-tolak dari amalan dan aktiviti-aktiviti yang biasa dilakukan di kawasan persekitaran kediaman. Keperluan untuk memenuhi kehendak manusia akan melahirkan peralatan-peralatan yang diperlukan. Ini menimbulkan ide dan rangsangan terhadap rekaan-rekaan peralatan bersesuaian dengan keperluan terhadap aktiviti yang dijalankan. Ide ini dibuktikan dengan kewujudan komponen-komponen yang terdapat di kawasan kediaman Melayu. Persoalan ketiga memberi fokus kepada cara-cara untuk mendapatkan maklumat tentang karektor landskap budaya Melayu.

Persoalan 3: Bagaimana untuk mengenalpasti karektor landskap Melayu?

Dalam mengenalpasti karektor sesuatu kawasan, beberapa faktor diambil kira seperti budaya dan alam semulajadi. Hubungan budaya dan alam ini melahirkan beberapa faktor lain yang terkandung di dalamnya iaitu fungsi, budaya dan kepercayaan. Ketiga-tiga faktor ini berkait rapat antara satu dengan lain yang secara tidak langsung membentuk satu karektor pada suatu kawasan persekitaran. Landskap Melayu adalah landskap budaya yang mengalami proses tranformasi yang kekal yang melibatkan aktiviti manusia terhadap alam sekeliling seperti mana yang telah ditekankan dalam kajian Holl (1999). Pemahaman terhadap karektor dalam persoalan kedua membawa kepada struktur mendefinisikan secara terperinci karektor yang ada dalam landskap Melayu. Persoalan-persoalan asas ini membantu dalam membentuk rangka kerja dalam memahami dan mengenalpasti karektor bagi landskap Melayu.

Oleh yang demikian, kajian ini mencadangkan bahawa elemen budaya merupakan faktor penting dalam pembentukan landskap budaya dan komponen-komponen di dalamnya. Ini dibuktikan dari integrasi alam dengan budaya bangsa Melayu melalui penggunaan elemen alam dalam sistem adat masyarakat Melayu.

1.7 Struktur Kajian

Tesis ini mengandungi enam bab yang dimulai dengan bab pendahuluan, kajian ilmiah, metodologi kajian, analisis kajian dan akhir sekali bab rumusan dan perbincangan.

Bab satu membincangkan tentang latar belakang kajian terhadap landskap budaya Melayu dan hubungan landskap dengan budaya Melayu melalui definisi terhadap istilah landskap itu sendiri. Perbincangan diteruskan dengan permasalahan kepupusan komponen-komponen dalam landskap yang disebabkan oleh pembangunan mendadak seterusnya mengakibatkan identiti bangsa hilang. Permasalahan dan isu yang dibincangkan memberikan justifikasi terhadap kepentingan untuk menjalankan kajian ini. Selain itu, beberapa istilah yang digunakan seperti Melayu, tradisi dan tradisional didefinisikan bagi menjuruskan skop kajian ini.

Pemahaman tentang landskap dan hubungannya dengan budaya Melayu dibincangkan dalam **bab kedua**. Dalam bab ini, perbincangan menekankan kepada faktor-faktor budaya yang mempengaruhi alam Melayu iaitu adat, kepercayaan dan pemikiran. Pemahaman tentang faktor-faktor ini dapat memberi gambaran tentang perkaitan antara kebudayaan Melayu dengan alam persekitarannya. Gambaran ini membawa kepada pengertian landskap budaya yang memberi penjelasan terhadap evolusi kewujudannya dalam masyarakat Melayu. Melalui penghuraian ini rangka awal kajian dapat dibuat dan membantu dari segi pemilihan metodologi kajian yang akan dibincangkan dalam bab seterusnya.

Bab ketiga menekankan kepada metodologi yang membincangkan kaedah kualitatif dan kuantitatif bagi mendapatkan rangka untuk menjalankan kajian. Kajian ilmiah merupakan sebahagian daripada kaedah kualitatif yang digunakan untuk mendapatkan gambaran awal landskap Melayu. Melalui kaedah ini, skop dan rangka

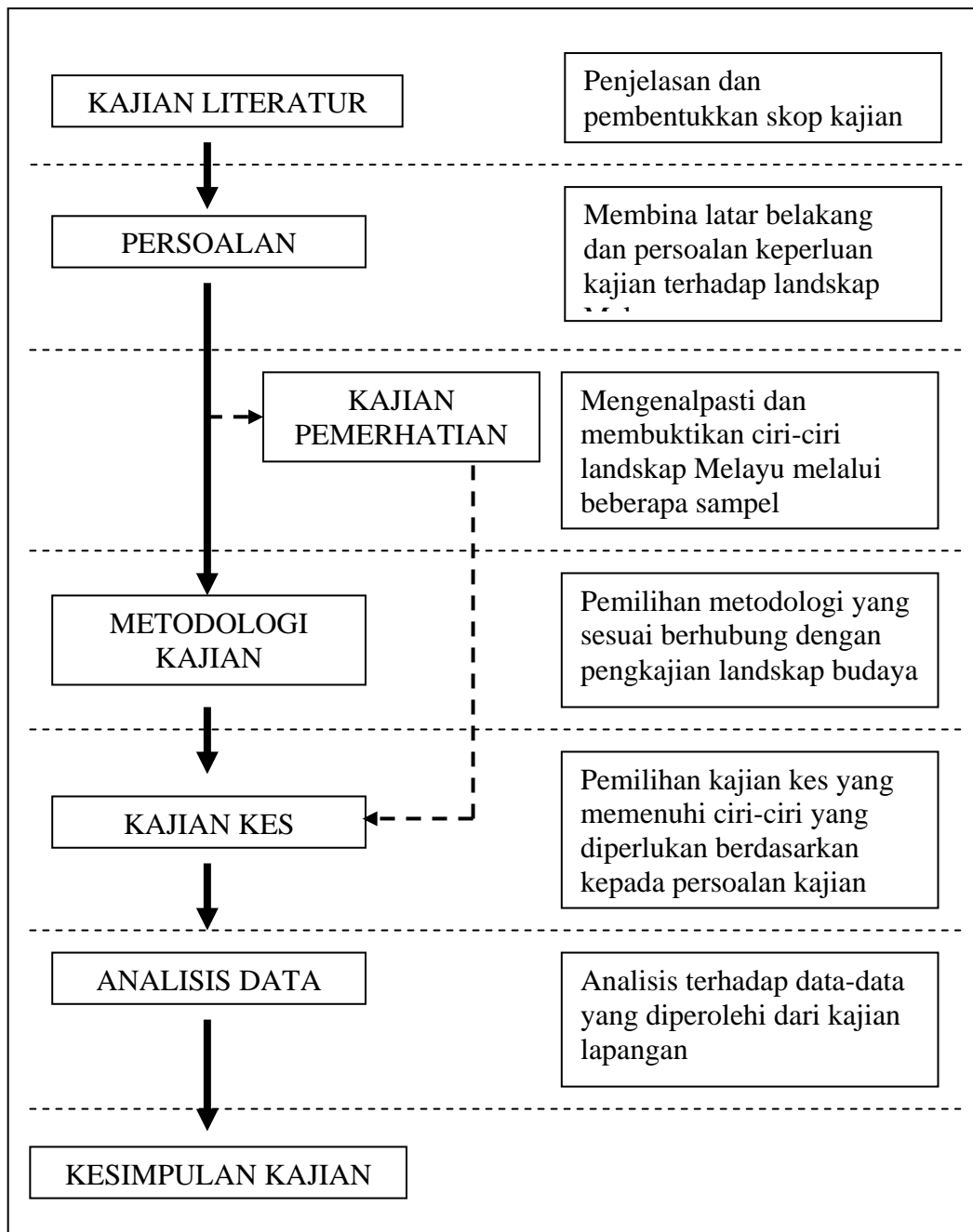

kajian dapat dibuat dengan teratur serta tidak tersasar dari objektifnya. Seterusnya kajian kes dibincangkan bagi memenuhi keperluan kaedah kuantitatif yang mana memerlukan bilangan sampel untuk analisa. Kaedah secara statistik ini digunakan untuk perbandingan sampel kajian bagi tujuan mendapatkan kesamaan elemen-elemen dan juga perbezaan elemen yang memberi impak kepada rumusan kajian.

Pemilihan sampel yang sesuai adalah perkara penting dalam kajian ini dan dibincangkan dalam **bab empat**. Dalam bab ini, pemilihan kajian kes berdasarkan kepada elemen-elemen yang memberi impak dalam landskap budaya Melayu. Elemen dalam konteks ini merujuk kepada komponen-komponen yang terdapat di persekitaran rumah Melayu. Selain itu, pemilihan kajian kes ini berdasarkan kepada definisi-definisi terhadap istilah tradisi dan tradisional yang telah dibuat pada awal bab. Definisi ini membantu menjurus kepada skop kajian dan pemilihan sampel di kawasan-kawasan kampung di seluruh Semenanjung Malaysia. Pemilihan kawasan kajian dibincangkan dalam bab ini untuk mendapatkan keserasian elemen-elemen yang terdapat dalam landskap Melayu di seluruh Semenanjung Malaysia.

Data-data melalui inventori yang diperolehi dianalisis dan dibincangkan dalam **bab lima**. Komponen-komponen yang ditemui melalui kajian inventori akan disenaraikan mengikut kawasan dan analisis akan dijalankan terhadap keserasian atau kesamaan dari segi komponen-komponen yang digunakan. Kaedah statistik digunakan untuk mengesahkan kesamaan elemen yang biasa terdapat dalam landskap Melayu. Hasil penemuan analisa akan dirumuskan dalam bab seterusnya.

Bab enam membincangkan hasil kajian yang diperolehi daripada analisis yang telah dibuat dalam bab sebelumnya. Dalam bab ini, perbincangan menekankan kepada kewujudan landskap Melayu dan kesamaan dari segi karektor yang terdapat dalam landskap Melayu di seluruh Semenanjung Malaysia. Rumusan dan perbincangan terhadap hasil kajian dibuat pada akhir bab sebagai memenuhi objektif kajian. Rajah 1.2 berikut adalah carta aliran bagi kajian ini.

Rajah 1.2 Carta aliran kajian karektor landskap Melayu